

Славко Анна Сергіївна

асистент кафедри міжнародного, європейського права

та порівняльного правознавства

Сумського державного університету

ПРИМУСОВЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ МИРНОГО НАСЕЛЕННЯ:

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗА МІЖНАРОДНИМ ПРАВОМ

Масштабні переміщення населення певних територій не є новим явищем у світовій історії. Так зване «велике переселення народів» засвідчує, що міграція є невід’ємною складовою процесу формування людського суспільства. Проте, не у всіх випадках така міграція є добровільною. Воєнні конфлікти та катастрофи майже завжди призводять до значної міграції населення. Цілком зрозумілим видається бажання людей зберегти своє життя, здоров’я чи добробут, перемістившись від лінії зіткнення воюючих сторін чи епіцентру техногенного чи природного лиха. У 2022 році кількість осіб, які були змушені залишити свої домівки і шукати прихистку закордоном, за даними ООН перевищила 100 мільйонів осіб [1]. На жаль, досягнення цього 100-мільйонного рубежу стало можливим, у тому числі, завдяки переселенцям з України.

Ймовірно, доволі очевидно чому зростання кількості біженців та / або внутрішньо переміщених осіб є негативним явищем. Крім страждань, яких зазнають переміщені особи через те, що були змушені покинути домівку, звичне коло спілкування, іноді – професію або розлучитись з рідними, облаштування побуту і інтеграції у суспільство переміщених осіб потребує значних ресурсів. Тому в окремих збройних конфліктах створення тиску на мирне населення для його переміщення може використовуватись як одна із стратегій сторони конфлікту. Зокрема, дослідники переконані, що переміщення є більш ніж ненавмисним наслідком збройного конфлікту. Це все частіше стає навмисною метою озброєних груп. Наприклад, у середині 1990-х років ворогуючі сторони на Балканах свідомо намагалися змусити

представників окремих етнічних груп покинути свої громади [2]. Окремі держави, в тому числі – Росія, свідомо чи несвідомо вдаються до тактики залякування мирного населення під час конфліктів для провокації міграційних криз. В умовах поточного конфлікту між Україною та Росією вже неодноразово фіксувались випадки примусового переміщення населення з територій, тимчасово окупованих Російською Федерацією.

Переміщення населення в ході збройного конфлікту є предметом регулювання, у тому числі, міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Таким ситуаціям присвячено велику кількість документів як ООН, так і регіональних організацій, які спрямовують свою діяльність на захист прав людини. У глобальному сенсі тематика примусового переміщення є відносно добре дослідженою. Проте, варто зауважити, що тема є практично недослідженою в українській правничій науці.

Як зауважує Р. Дікі, примусове переселення – це вимушене переміщення людей із їх домівок [3]. Переміщенням населення під час збройного конфлікту варто вважати діяльність однієї зі сторін конфлікту, спрямовану на залишення свого постійного місця перебування мирним населенням. Такі дії можуть включати як безпосередню затримку і депортацію населення, так і створення умов, неможливих для проживання мирного населення на певній території. Звичаєве міжнародне гуманітарне право містить правило 129, яке передбачає:

А. Сторони міжнародного збройного конфлікту не можуть депортувати або примусово переміщувати цивільне населення окупованої території повністю або частково, якщо цього не вимагають безпека залучених цивільних осіб або настійні військові причини.

В. Сторони неміжнародного збройного конфлікту не можуть віддавати наказ про переміщення цивільного населення, повністю або частково, з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо цього не вимагають безпека залучених цивільних осіб або настійні військові причини [4].

Ця норма сформувалась на основі попередніх права і практики. Наприклад, стаття 6 Угоди про кримінальне переслідування та покарання основних військових злочинців країн Європейської Осі (Статут Нюрнберзького трибуналу) називає «депортація на рабську працю або з будь-якою іншою метою цивільного населення окупованої території або на окупованій території» воєнним злочином [5].

Так само, стаття 49 Конвенції (IV) стосовно захисту мирного населення під час війни (1949) забороняє, незалежно від їх мотивів «індивідуальне або масове примусове переміщення, а також депортацію осіб, які перебувають під захистом, з окупованої території на територію держави-окупанта або на територію будь-якої іншої країни, окупованої чи ні». У той же час, міжнародне гуманітарне право дозволяє «евакуацію», якщо того вимагають «безпека населення або імперативні військові потреби» [6].

На думку В. Кольвін та Ф. Орчада, примусове переміщення саме по собі може становити масовий злочин, причому як примусові депортації через кордони, так і примусові переміщення всередині них тепер потенційно розглядаються як злочини проти людяності [7].

Міжнародне право чітко розрізняє примусовий трансфер та депортацію та примусове переміщення мирного населення. Перші два заборонені IV Женевською конвенцією і вважаються воєнними злочинами за умови їх вчинення в ході міжнародного збройного конфлікту. Натомість, примусове переміщення цивільних заборонене статтею 17 Додаткового протоколу. Воно відбувається в умовах неміжнародного збройного конфлікту.

У свою чергу, Міжнародний кримінальний суд послуговується терміном «deportation or forcible transfer of population» (депортація або примусове переселення населення), що означає примусове переміщення відповідних осіб шляхом вигнання або інших примусових дій із території, де вони законно перебувають, без підстав, дозволених міжнародним правом. Надалі стаття 8 (2) (e) (viii) Римського статуту Міжнародного кримінального суду також називає наказ про переміщення цивільного населення з причин, пов'язаних з

«конфліктом» воєнним злочином [8], а стаття 7 (1) (d) передбачає злочин проти людяності у вигляді депортації чи примусового переміщення населення. Відповідно до Елементів злочинів, воєнний злочин переміщення цивільного населення включає такі елементи: а) Злочинець віддав наказ про переміщення цивільного населення; б) Такий наказ не був виправданий безпекою залучених цивільних осіб або військовою необхідністю; в) Винуватець мав змогу здійснити таке переміщення, віддавши такий наказ; г) Дії мали місце в контексті збройного конфлікту міжнародного характеру та були пов'язані з ним; д) Зловмиснику були відомі фактичні обставини, які встановлюють наявність збройного конфлікту [9].

Натомість, злочин, передбачений статтею 7 (1) (d) Римського статуту міжнародного кримінального суду передбачає усвідомлення особою таких фактів: а) Цивільне населення перебуває на певній території правомірно і немає законних підстав для його переміщення; б) Переміщення цивільного населення є частиною більш широкої політики поширених чи систематичних атак на цивільне населення.

Із наведеного випливає, що переміщення мирного населення в умовах збройного конфлікту може становити міжнародний злочин. Проте, попередня правозастосовна практика вказує на те, що у випадку кримінального переслідування за переміщення мирного населення варто врахувати декілька нюансів. Зокрема, існують випадки, коли переміщення населення може бути виправданим з точки зору міжнародного права. Зокрема, такими міркуваннями, відповідно до IV Женевської конвенції, є:

- а) безпека мирного населення;
- б) імперативні військові причини.

Отже, підсумовуючи, зауважимо, що примусове переміщення мирного населення є одним із видів воєнних злочинів або злочинів проти людяності (залежно від статусу конфлікту). Окремі держави використовують переміщення населення як важіль у військових діях, що видається нам неприйнятною практикою. Видається, з огляду на діяльність держави-агресора

на тимчасово окупованих, що проблематика притягнення до відповідальності за примусове переселення населення потребує додаткового вивчення.

Джерела:

1. UNHCR: Global displacement hits another record, capping decade-long rising trend. United Nations. URL: <https://www.unhcr.org/news/press/2022/6/62a9d2b04/unhcr-global-displacement-hits-record-capping-decade-long-rising-trend.html>
2. Weerasinghe S., Elizabeth Ferris E. Security Council, Internal Displacement and Protection: Recommendations for Strengthening Action Through Resolutions. The Brookings Institution – London School of Economics, 2011. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Security_Council_ID_Protection.pdf
3. Dickey R. The Evolution of Forced Displacement in International Criminal Law. Global Justice Journal, 2019. URL: <https://globaljustice.queenslaw.ca/news/the-evolution-of-forced-displacement-in-international-criminal-law>
4. Rule 129. The Act of Displacement. Customary IHL. URL: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule129
5. Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal (1945). United Nations. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
6. Конвенція (IV) стосовно захисту мирного населення під час війни (1949). Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
7. Colvin V., Orchard Ph. Chapter 23 Forced Migrants and Atrocity Crimes // Holo B., Brehm H.N., Weerdesteijn M.(eds) OxfordHandbook on Atrocity Crimes. Oxford University Press, 2022. URL:

https://www.researchgate.net/publication/353117329_CHAPTER_23_Forced_Migrants_and_Atrocity_Crimes

8. Rome Statute of the International Criminal Court. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

9. Elements of Crimes. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/Publications/Elements-of-Crimes.pdf>

Мелех Богдан Володимирович

*кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри права
Львівського національного університету ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького*

Коваль Ростислав Ігорович

*здобувач вищої освіти факультету громадського розвитку та здоров'я
Львівського національного університету ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна, яку розв'язала російська федерація на території незалежної України 24 лютого 2022 року внесла свої корективи у життя кожного українця. Серед цивільного населення все більше набуло актуальності питання щодо захисту життя, здоров'я себе і своїх близьких. Зросла увага населення щодо прийняття закону про легалізацію зброї. Так, 23 травня 2022 року Соціологічна група «Рейтинг» оприлюднила результати одинадцятого загальнонаціонального опитування «Особиста свобода, безпека та питання зброї». Головний висновок — під час війни кількість громадян, які підтримують надання цивільному населенню права на володіння вогнепальною зброєю, зросла вдвічі [2].

Міністерство внутрішніх справ ініціювало опитування через застосунок Дія щодо обігу зброї в Україні. У голосуванні взяло участь понад 1,7 мільйона осіб, з яких: 59% - за те, що пістолети можуть мати всі громадяни, які